

De muzikale geschiedenis van de Bayreuther Festspiele, aflevering 23

De 80'er jaren

door Johan Maarsingh

In de jaren dat de Jahrhundert-Ring op het programma stond, bracht Bayreuth in 1978 een nieuwe productie van *Der fliegende Holländer* (dirigent: Dennis Russel Davies; regie Harry Kupfer) op de planken. De Holländer werd gezongen door de Amerikaanse bariton Simon Estes die in 1982 nog de rol van Amfortas in de Jahrhundert-*Parsifal* zou spelen (<https://youtu.be/3CWMbSSFeMo>).

In 1979 regisseerde Götz Friedrich (1930-2000) een nieuwe productie van *Lohengrin*. De dirigent die bij deze productie zijn debuut in Bayreuth maakte, was de Nederlander Edo de Waart. Zijn optreden bleef slechts beperkt tot één jaar. De laatste keer dat *Lohengrin* op het programma had gestaan was 1972 en veel musici hadden inmiddels het orkest verlaten. Er zat dus een orkest dat als geheel minder ervaring had met deze opera. De gekozen zangers zouden niet het verwachte niveau hebben, maar wel goede acteerprestaties hebben geleverd. Toch was Gerard Verlinden in De Telegraaf van 27 juli 1979 erg

Peter Hofmann als Lohengrin

enthousiast over het debuut van De Waart. Hij had het geheel helemaal in de hand en toen Peter Hofmann (1944-2010) in de rol van Lohengrin in de derde akte vermoeidheidverschijnselen kreeg, hield de dirigent het orkest in. Dit had hij die avond al eerder moeten doen om de sopraan Karan Armstrong (Else von Brabant) te ondersteunen. De Nederlandse radio liet Wagnerliefhebbers in de huiskamer niet meegenieten van deze voorstelling.

Uit het verslag dat Hans Heg op maandag 30 juli 1979 voor De Volkskrant deed van de persconferentie na de première bleek dat de dirigent geen inbreng had gehad in de keuze van de zangers. De Duitse pers ging voorbij aan deze aanloop en oordeelde niet erg positief over de dirigent. Helaas is een opname van de radio-uitzending (nog) niet beschikbaar.

In 1980 kwam de muzikale leiding van *Lohengrin* in handen van Woldemar Nelsson (1938-2006) die drie jaar de muzikale leiding zou krijgen over deze opera. In 1982 werden er voorafgaande aan het festival opnamen gemaakt. Bij CBS verscheen een plaatopname en later verscheen er nog een uitgave op video en dvd.

De radio-opname van 1980 is hier te beluisteren: <https://youtu.be/018SIcRgtT8>

Nelsson dirigeerde in 1985 ook de opname van *Der fliegende Holländer*, toen deze productie voor het laatst werd geprogrammeerd. Deze is uitgebracht op video/dvd en cd.

1981 - Debutanten in Bayreuth

In 1981 voerde Wolfgang Wagner voor de tweede keer de regie in een productie van *Die Meistersinger von Nürnberg*. Mark Elder maakte zijn debuut als dirigent en bleef, net als zijn collega Edo de Waart, slechts een jaar in Bayreuth. Beide dirigenten brachten overigens later vele Wagner-opera's in andere operahuizen en concertzalen ten gehore. Zo leidde De Waart voorstellingen bij de Nederlandse Opera Stichting en bracht hij vanaf 1988 de gehele *Ring* en *Parsifal* ten gehore in de

toenmalige VARA-Matinee. In 1985 dirigeerde hij het Concertgebouworkest in een reeks opvoeringen in Theater Carré en *Die Meistersinger von Nürnberg*.

Mark Elder dirigeerde op zijn beurt in Engeland diverse voorstellingen en als chef van de Hallé Orchestra leidde hij dit orkest in opnamen van de *Ring* en *Parsifal*. Deze zijn op het eigen label op cd uitgebracht.

In 1981 debuteerde ook tenor Graham Clark als David in *Die Meistersinger*. Hij zong tot en met 1992 ook Loge en Mime en in de periode 2001-2004 deed hij dat ook in de *Ring* enscenering van Jürgen Flimm. In Nederland hebben we hem onder anderen mogen beleven als Mime in de *Ring* van Haenchen en Audi.

Ook de Oostenrijkse dirigent Peter Schneider maakte in 1981 zijn debuut op de Groene Heuvel: hij nam de muzikale leiding van *Der fliegende Holländer* over van Woldemar Nelsson die in 1984 opnieuw werd geëngageerd om deze taak te vervullen. Schneider dirigeerde vanaf dat jaar de *Ring*.

Peter Schneider

Levine, Barenboim en Kupfer

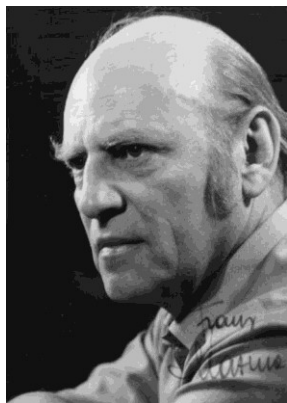
De Festspiele van 1981 boden maar liefst twee nieuwe producties: naast *Die Meistersinger von Nürnberg* was er ook een nieuwe enscenering van *Tristan und Isolde*. Jean Pierre Ponnelle voerde hier de regie en dirigent was Daniel Barenboim. Barenboim dirigeerde in 1987 nog *Parsifal* en vervolgens van 1988 tot 1992 de *Ring* in de regie van Harry Kupfer. In 1993 dirigeerde hij wederom de *Tristan*, dit keer in de regie van Heiner Müller.

De Festspiele van 1982 stonden in het teken van het eeuwfeest van de wereldpremière van *Parsifal*. Götz Friedrich voerde de regie met James Levine als dirigent. Die had in 1962 voor het eerst de *Parsifal* beleefd met Knappertsbusch als dirigent. Levine presteerde het een half uur meer nodig te hebben voor dit werk. Spannend was het wel.

Waltraud Meier als Kundry 1983

In 1983 maakte Waltraud Meier haar debuut als Kundry, nadat Leonie Rysanek in 1982 in twee van de vijf voorstellingen haar laatste bijdragen aan de Festspiele had geleverd. Tijdens de Festspiele van 1984 konden de radioluisteraars kennis maken met Meier als Kundry.

Franz Mazura

Meier zong vervolgens gedurende jaren de Kundry, maar maakte ook naam als Brangäne (1986); in de Kupfer-*Ring* was zij Waltraute in de *Götterdämmerung*. In 1993 zong ze Isolde in de al genoemde productie van Barenboim en Müller. Gelukkig is die ook op DVD beschikbaar. Ze werkte jaren achtereen samen met tenor Siegfried Jerusalem, die toen Tristan zong.

In de jaren '80 van de vorige eeuw zong de bas Franz Mazura de rol van Klingsor. Hij maakte in 1971 zijn Bayreuther debuut als Gunther in *Götterdämmerung* en was in 1995 voor het laatst te horen als Klingsor. De *Parsifal* onder leiding van Levine is in 1985 opgenomen en op cd verschenen.

De radio opname uit 1984 is hier te beluisteren:

<https://youtu.be/80R06V15Cac>

Franz Mazura overleed onlangs op 23 januari 2020 op 95 jarige leeftijd overleden. In 1988, het eerste jaar van de *Ring* met Barenboim en Kupfer, zong Mazura de rol van der Wanderer in *Siegfried*. Deze radio-opname is gelukkig op YouTube te vinden: <https://youtu.be/uiHAirJsK6s>

Harry Kupfer

Kupfer was wereldwijd al actief als regisseur en in de periode 1988-1992 kreeg hij in Bayreuth de regie over de *Ring des Nibelungen*. In deze nieuwe productie dirigeerde Barenboim en regisseur en dirigent zouden nadien nog vaker samenwerken in Berlijn. Deze *Ring* werd in 1991 en 1992 voorafgaande aan het festival in beeld en geluid vastgelegd. Deze opname is eerst verschenen op CD, later op DVD en zelfs ook op BluRay. Naast John Tomlinson (Wotan); Günther von Kannen (1940-2016) als Alberich; Graham Clark (Loge); Nadine Secunde (Sieglinde) en Anne Evans (Brünnhilde), vertolkte de Nederlandse mezzosopraan Hebe Dijkstra de rol van Rossweise, één van de Walküren. Ook haar optreden in Bayreuth is in de gemaakte opname vastgelegd. Hebe Dijkstra (1941) trad in de periode 1991-1994 ook op in de rol van Mary in *Der fliegende Holländer*. De regie van die productie was in handen van Dieter Dorn met Giuseppe Sinopoli (1946-2001) als dirigent. De radio-opname uit 1991 is hier te beluisteren;

<https://youtu.be/v3SuzLaTvss>

Harry Kupfer is op 30 december 2019 in Berlijn overleden.

Vanaf 1996 tot en met 1999 dirigeerde Barenboim nog *Die Meistersinger von Nürnberg*. Het was de derde en laatste keer dat Wolfgang Wagner zijn favoriete opera regisseerde in Bayreuth. Als Hans Sachs schitterde de Nederlandse bas Robert Holl. Deze productie is in 1999 op DVD opgenomen.

De *Ring* onder Solti

In 1983 werd de regie van een nieuwe encensering van *Der Ring des Nibelungen* aan Peter Hall (1930-2017) gegeven. Voor de muzikale leiding was niemand minder dan Sir Georg Solti (1912-1997) geëngageerd waar met spanning naar werd uitgekeken. Solti had tussen 1958 en 1965 de eerste plaatopname van de *Ring* gedirigeerd, een opname die nog steeds geroemd wordt. De regie van deze productie was echter omstreden en dirigent en regisseur keerden het volgende jaar niet meer terug naar Bayreuth. Van deze *Ring* zijn geen officiële beeld- en geluidsopnamen gemaakt, althans nooit beschikbaar gekomen.

Op YouTube circuleren echter delen van de radio-uitzending van de eerste cyclus. Momenteel is zelfs de gehele cyclus in stereo beschikbaar. Siegmund Nimsgern zong Wotan, Doris Soffel zong Fricka en Hildegard Behrens (1937-2009) was toen te horen als Brünnhilde. In de *Götterdämmerung* was Brigitte Fassbänder Waltraute.

<https://youtu.be/Ve2rDTFTVow> (Das Rheingold)

https://youtu.be/Fjy0_VF0A5k (Die Walküre)

<https://youtu.be/Iohyjn1IXfl> (Siegfried)

https://youtu.be/BG_7XHFxVh4 (Götterdämmerung)

In 1994-1998 was er een *Ring* te beleven in de regie van Alfred Kirchner, met kostuums en decors van Rosalie (1953-2017). James Levine had de muzikale leiding. Alleen de *Götterdämmerung* is op dvd uitgebracht. In de voorstelling van 22 augustus 1998 maakte de Nederlandse tenor Arnold Bezuyen zijn debuut als Loge. Hij viel in voor Jorma Silvasti. Bezuyen zou nog vaker in Bayreuth optreden. Zo staat hij ook aangekondigd voor de eerst komende Festspiele, in 2020, nu als Mime.

In de laatste afleveringen hoop ik aandacht te besteden aan de periode vanaf 2000.